

Fra Françafrique til Eurafrique? Endringer i fransk afrikapolitikk de siste 15 årene

av Ketil Fred Hansen

Abstract

The article presents and analyses continuity and changes in France's politics in Africa during the past 15 years. Practical political decisions are discussed in relation to central French strategies towards Africa and to speeches by elite politicians. French Africa policy during Sarkozy's first two years as president is examined in greater detail. The article concludes that important changes in French policy towards Africa are taking place, but that *Françafrique* will continue as long as the key figures in this policy are still alive.

Keywords: France | Africa | Françafrique | post-colonial politics

Sammendrag

Artikkelen presenterer og analyserer fransk afrikapolitikk de siste 15 årene. Innholdet i *Françafrique* beskrives og diskuteres. Praksis i fransk afrikapolitikk drøftes opp mot strategier og taler som fremhever menneskerettigheter, militært nærvær, fransk bistand og diplomatiske relasjoner. Mot slutten tar artikkelen for seg Sarkozys politikk overfor Afrika de første to årene av hans presidentperiode. Artikkelen konkluderer med at fransk afrikapolitikk er i ferd med å endres fra en bilateral og personlig politisk styring mot mer multilateralt engasjement og realpolitisk byråkratisering. Endringene tar imidlertid lengre tid enn politiske taler og programerklæringer skulle tilsi, nettopp fordi sterke personlige, til dels private bånd mellom presidenter og andre sentrale politikere har vært styrende så lenge under *Françafrique*. Det kan virke som om disse enkeltpersonene må gå av eller helst dø, før denne personaliserte, private, politiske praksisen kan ta helt slutt.

Nøkkelord: Frankrike | Afrika | politikk | Françafrique | post-kolonial politikk

Takk til to anonyme fagfeller og Marie von der Lippe for grundige kommentarer på tidligere utkast.

Frankrike under president Mitterand og president Chirac har blitt kritisert for å drive en schizofren afrikapolitikk (Benégas et al. 2007). Noen hevder at Frankrike i praksis har videreført sin tradisjonelle afrikapolitikk – *Françafrique* – selv om alle franske strategier og politiske taler om Afrika siden 1990 påpeker store endringer (Mbembe 2007; Survie 2008). Andre argumenterer for at fransk politikk i Afrika det siste tiåret har vært preget av ulike og motstridende tendenser (Mehler 2008; Herrgott & Mabilais 2006: 282). En tredje gruppe fremholder at fransk afrikapolitikk er i klar endring vekk fra bilaterale spesialavtaler i det fransktalende Afrika til større grad av multilaterale engasjement og vektlegging av menneskerettigheter og demokrati (Hugon 2007: 64; Adjovi 2001). Denne gruppen mener fransk afrikapolitikk, slik den er utformet i strategidokumentene og de politiske talene, etterlevs i praksis. Kan vi se en klarere tendens i fransk afrikapolitikk etter at Sarkozy ble president i mai 2007?

Nicolas Sarkozy gikk til valg under slagordet «brudd». Sarkozy proklamerte brudd også i forhold til *Françafrique* og hevdet under presidentvalgkampen at:

Vi, franskmenn, synes at demokrati, individuelle friheter, menneskerettigheter er et mål i seg selv. [...] Historien har vist oss at dersom vi ofrer disse verdiene for å sikre kortsiktige egne interesser eller for å oppnå en tilsynelatende stabilitet gir det seg bare utslag i frustrasjon, håpløshet og vold (Sarkozy 2007b).

(Forfatterens oversettelse. Dette gjelder i resten av denne artikkelen for alle sitater fra opprinnelig franske artikler og taler.)

To måneder etter at Nicolas Sarkozy var innsatt som president i Frankrike i mai 2007, reiste han på offisielt besøk til Senegal. På universitetet i Dakar holdt han en tale som resulterte i at den nyvalgte franske presidenten ble omtalt som kolonialistisk, kynisk og kunnskapsløs av anerkjente intellektuelle over hele det afrikanske kontinentet.¹ En av de sterkeste reaksjonene kom fra Achille Mbembe, en kamerunsk historieprofessor ved universitetet Witwatersrand i Johannesburg. Mbembe hevder talen viser at det offisielle Frankrike totalt neglisjerer all ny kunnskap om Afrika. Ifølge Mbembe viser Sarkozys tale at fransk afrikapolitikk ikke har forandret seg nevneverdig på 100 år og at Sarkozy fortsetter *Françafrique*, den karakteristiske franske politikken overfor Afrika (Mbembe 2007). Mens Sarkozys uttalte mål er at Frankrike skal forholde seg til Afrika gjennom EU, derav *Eurafrigue* (Joyandet 2009; Sarkozy 2007b), hevder mange med Mbembe at Sarkozy i praksis viderefører den personlige og paternalistiske politikken omtalt som *Françafrique* (se f.eks. Bayart 2007).

At Frankrikes afrikapolitikk har endret seg i offisielle strategidokumenter og politiske taler de siste 15 årene, er det få som er uenige i. Diskusjonene dreier seg mer om hvor fundamentale forandringene er og hvordan politikken endringene merkes i praksis. Står vi foran et virkelig brudd i fransk politikk overfor Afrika? Har Frankrike brutt med *Françafrique*, den berømte og beryktede afrikapolitikken Frankrike har ført siden kolonitidens slutt? I denne artikkelen presenterer og analyserer jeg fransk afrikapolitikk de siste 15 årene, etter å ha satt politikken inn i sin historiske kontekst. Innholdet i *Françafrique* beskrives og diskuteres. Praksis i fransk afrikapolitikk drøftes opp mot strategier og taler som fremhever menneskerettigheter, militært nærvær, fransk bistand og diplomatiske relasjoner.

Fransk afrikaengasjement etter kolonifrigjøringene i 1960

Hvor viktig Afrika har vært for fransk identitet og stormaktsfølelse, kan vi få en indikasjon på ved å lese slutten av François Mitterands bok fra 1957.² Boka *Presence française et abandon* avsluttes med ordene «uten Afrika blir det ingen fransk historie i det 21. århundre» (gjengitt i (Dozon 2003: 243). Selv om Frankrike på noen områder viste tegn til å gi sine afrikanske kolonier større selvbestemmelsesrett etter den andre verdenskrig, kom kolonifrigjøringene i det franske Afrika like mye som et resultat av eksterne hendelser som av fransk kolonipolitikk og afrikansk anti-kolonial motstandskamp (Birmingham 1995; Martin 1998: 6). Under den andre verdenskrig, på Brazzaville-konferansen i januar 1944, lovet de Gaulle at afrikanske borgere skulle få samme rettigheter som franske og at de skulle få stemmerett i franske parlamentsvalg. Brazzaville-deklarasjonen stadfestet et fortsatt samlet fransk imperium, men gav mer makt til afrikanere og innskrenket Frankrikes mulighet til å utnytte afrikanerne og Afrikas naturressurser.

Lovnadene fra Brazzaville-konferansen i 1944 ble imidlertid ikke fulgt opp i praksis (Martin 1998: 5). Dette økte motstanden mot det franske koloniherrdømmet, spesielt blant utdannede afrikanere. Under en stor konferanse om fransk kolonipolitikk i Douala (Kamerun) i 1945, etablerte fransktalende intellektuelle afrikanere tidsskriftet *Climats*. Dette tidsskriftet ble et meget viktig talerør for anti-koloniale strømninger i det franske Afrika (Person, 1982: 144–45). Omtrent samtidig etablerte fransktalende afrikanere anti-koloniale politiske partier i store deler av det franske Afrika (Brunschwig 1982).³ Gruppen av afrikanske soldater som hadde kjempet med Frankrike for frihet og selvstendighet under den andre verdenskrig, returnerte hjem til få rettigheter og fortsatt kolonistyre. Det skapte frustrasjon blant soldatene. De ble viktige agitatorer i kampen mot kolonimakten (Fage & Tordoff 2002: kap. 17).

Den andre verdenskrig økte ikke bare frustrasjonen til hjemvendte afrikanske soldater. Krigen svekket også Frankrike økonomisk og politisk. Verdens nye stormakter, USA og USSR, var uttalt anti-

kolonialistiske. Etableringen av FN i 1945 var grunnet i alle folks identiske menneskeverd og frihet både for enkeltmennesker og nasjoner. Britiske kolonier i Asia begynte sine løsrivelsesprosesser. Disse hendelsene ga både grobunn for og ønske om politisk løsrivelse også på det afrikanske kontinentet, og svekket samtidig Frankrikes muligheter til å holde på sine kolonier i Afrika (se f.eks. Grimal 1985: kap. 12; Simensen 2004; Fage & Tordoff 2002; Martin 1998: 2-4).

I 1956 fikk så de franske koloniene noe større grad av selvstyre gjennom etableringen av *Loi-Cadre*.⁴ *Loi-Cadre* inneholdt så stor grad av maktforskyving til fordel for afrikanske kolonier at den for mange representerer et vendepunkt i kolonihistorien (Skattum 2006: 177; Person 1982: 159). Som en direkte følge av *Loi Cadre* fikk Marokko og Tunis sin politiske selvstendighet. Likevel var det først i 1958, da den fjerde franske republikken falt og de Gaulle ble president, at de franske koloniene i Afrika virkelig fikk større selvbestemmelsesrett. I september 1958 fikk koloniene valget mellom fullstendig frihet eller en status som oversjøiske territorier knyttet til Frankrikes utenrikspolitikk, økonomiske politikk og forsvarspolitikk, men med selvstendighet i innenrikspolitiske anliggender. Alle franske afrikanske kolonier, bortsett fra Guinea, valgte å bli franske oversjøiske territorier (Fage & Tordoff 2002: 482). For Guinea førte dette til at alle franske byråkrater, administratorer og militære forlot landet i løpet av tre måneder. Med et pålagt fransk politisk system, uten folk opplært i å skjøtte det, og uten noen form for demokratisk trening, ble Guinea under president Sékou Touré (1958–1984) raskt et avskrekkende eksempel på økonomisk vanstyre og politisk tyranni (Fage & Tordoff 2002: 524). Likevel ønsket alle franske oversjøiske territorier i Vest- og Sentral-Afrika selvstendighet i 1960, noe Frankrike aksepterte uten væpnet motstand.

I forkant av frigjøringene inngikk Frankrike en rekke bilaterale avtaler knyttet til militært samarbeid, administrativ støtte og utdanning med de tidligere koloniene. Disse avtalene ga Frankrike stort innpass i sikkerhetspolitiske spørsmål selv etter løsrivelsen (Martin 1998: 6; Charbonneau 2008). Ved å videreføre den faste pariteten, garantert av Frankrike, mellom franske francs og myntenheten brukt i tidligere franske kolonier – *Communauté Française d'Afrique* (CFA) – hvor 2 franske francs hadde lik verdi som 100 CFA – hadde Frankrike *de facto* også sikret stor kontroll med den økonomiske politikken og utenrikshandelen til sine tidligere kolonier.⁵

Samarbeidsavtalene var kostbare for Frankrike. Eksempelvis brukte Frankrike på begynnelsen av 1960-tallet mer enn 1 % av brutto nasjonal inntekt (BNI) på bistand, i all hovedsak til sine tidligere kolonier (Dozon 2003: 244).⁶ Store deler av denne bistanden gikk til utdanning og administrativ støtte. Utdanningsstøtten inkluderte både studentstipender for afrikanere som ville studere i Frankrike, og også en stor del franske lærere som underviste på alle utdanningsnivåer i frankofone land i Afrika. På denne måten sikret Frankrike at fransk ble videreført som offisielt og administrativt språk i sone tidligere afrikanske kolonier. Bistanden ble også brukt til å opprette og drive franske kultursentre og bibliotek, noe som også bidro til å styrke fransk kulturell innflytelse på kontinentet.

De aller fleste franske kolonier i Afrika ble selvstendige i august 1960.⁷ At det skjedde samtidig i så mange kolonier, indikerer at avkoloniseringsprosessen i det franske Afrika ble drevet fram av en liten, fredelig og franskvennlig afrikansk elite (Dokken 2000: 237; Bøås & Dokken 2002: 125). Flere i denne franskvennlige eliten var utdannet i Frankrike, og mange hadde utviklet nære relasjoner til franske politikere og byråkrater. Eksempelvis har både Gabons president Omar Bongo og Tsjads president Idriss Deby fransk militær utdanning. Kameruns president Paul Biya har studert internasjonale relasjoner på *Institut d'Etudes Politiques* i Paris. Elfenbenskystens tidligere president Felix Houphouët-Boigny og Senegals tidligere president Léopold Sédar Senghor ble valgt inn i det franske parlamentet allerede på 1940-tallet og satt der bl.a. sammen med François Mitterand. I Paris ble begge også nære venner med Jacques Foccart («monsieur Afrique»), som var sjefsrådgiver for afrikanske anliggender i Frankrike helt fra 1960 under president Charles de Gaulle til Georges Pompidous avgang i 1974.⁸

Disse nære personlige og til dels private forbindelsene mellom presidenter og toppbyråkrater i Frankrike og det frankofone Afrika, kjennetegnet fransk afrikapolitikk fra frigjøringen til et stykke ut på 1990-tallet.

Françafrique

De tette båndene mellom Frankrike og deres tidligere kolonier ble i sin tid omtalt i positive ordelag av Elfenbenskystens president Felix Houphouët-Boigny, og han innførte begrepet *Françafrique* som en betegnelse på samarbeidet. *Françafrique* representerte for de politiske elitene i Frankrike og i det frankofone Afrika et positivt, nært samarbeid mellom Frankrike og landets tidligere afrikanske kolonier. Samarbeidet var basert på landenes koloniale og postkoloniale tette bånd både når det gjaldt politiske system, offisielle språk, undervisning og skolesystem, militære avtaler og, ikke minst, de nære personlige kontaktene mellom den franske politiske eliten og frankofone, afrikanske presidenter. Illustrativt i så måte var det franske nærværet i Felix Houphouët-Boignys begravelse i desember 1993. Da stilte både president Mitterand og statsminister Balladur, i tillegg til seks tidligere statsministere og mer enn 70 representanter fra fransk politikk og næringsliv (Martin 2000: 103).

Akademikere og venstreradikale aktivister hadde lenge kritisert innholdet i *Françafrique* selv om ikke alle brukte dette begrepet. Basil Davidson mente den politiske arven var «inngrodd kolonialistisk» og at det økonomiske systemet var dominert av franskmenn og deres neokoloniale likemenn (Davidson 1975: 37, 80-83). Samir Amin hevdet at franskmennene aldri hadde vært interessert i selvstendighet for sine afrikanske kolonier og at de hadde gjort alt de kunne for å la det se ut som om koloniene var selvstendige, samtidig som de arbeidet for å bevare økonomisk, politisk og militær kontroll etter «frigjøringen» (Amin 1974). Historikeren Henri Brunschwig skrev at det ikke var snakk om en avkolonisering, men kun en maktoverføring (Brunschwig 1982: 221–224). Brunschwig hevdet at de afrikanske vennene til den franske eliten kun gikk fra å ha en ministerpost i Frankrike til å bli president i Dakar eller Abidjan. Afrikanske presidenter og ministre assimilerte metropolens kultur og fortsatte å hjelpe vennene sine i Paris til å kontrollere sine tidligere kolonier. Richard Joseph hevdet at franske koloniadministratorer og militære var mest opptatt av å sikre seg selv økonomiske og politiske fordeler da de forstod at koloniens selvstendighet var nær forestående. Dette gjorde de ved å samarbeide med utvalgte, franskvennlige afrikanere (Joseph 1986: 61–64). Jean-François Bayart forklarer *Françafrique* ved å bruke bilde av en storfamilie hvor atmosfæren er preget av gjensidig respekt og avhengighet, men hvor Frankrike fungerer som en autoritær *pater familias* (Bayart 1989). Bayart mener *Françafrique* representerer «an intercontinental cultural sociability», som har gitt opphavet til hans etter hvert så berømte konsept om «gjensidig assimilasjon av eliter» (Bayart 1993: 196–97).²

Etter at Houphouët-Boigny døde i desember 1993 og hans gode venn François Mitterand gikk av som president i Frankrike i mai 1995, varte det imidlertid ikke lenge før begrepet *Françafrique* også mistet sin positive valør for franskmenn generelt. Da den profilerte forskeren, forfatteren og lederen av den franske bistandsorganisasjonen *Survie*, François-Xavier Verschave, publiserte boken *La Françafrique* i 1999 og ga den undertittelen «den franske republikkens lengste skandale», ble begrepet for alvor også en stor belastning for deltagerne i dette systemet. *Françafrique* ble nå ensbetydende med for nære personlige bånd mellom ulike politiske ledere i Frankrike og det fransktalende Afrika, mellom entreprenører, frimurere og presidenter. *Françafrique* ble ordet for sammenblanding av private roller og offentlige funksjoner, det ble selve symbolet på et lukket og hemmeligholdt elitesamarbeid (Leymarie 2001). For alvor forstod franskmenn flest nå at mange av deres ledere ga militær sikkerhet og økonomisk støtte til diktatoriske ledere i Afrika som takk for stemmer i FN, billige råvarer og lukrative avtaler for franske firmaer (Survie 2008). Det i utgangspunktet positive konseptet *Françafrique* ble også omformet av den franske pressen til et klart negativt uttrykk «*France-a-fric*».¹⁰ Verschave selv begynte å bruke uttrykket *Mafiafrrique* (Verschave 2004).

Sammenblandingen av privat økonomisk vinning og politisk støtte til sittende, franskvennlige regimer ledet av personlige venner ble eksepsjonelt tydelig da det franske oljeselskapet ELF ble etterforsket for korrupsjon. Fra etterforskningen startet i 1994 til rettsaken mot ansvarlige ledere i ELF var over i november 2003, hadde det vist seg at de tre øverste lederne i ELF mellom 1989 og 1993 hadde svindlet selskapet for mer enn 300 millioner euro. En del av pengene var brukt til å betale politiske ledere i land der Frankrike ville sikre seg gode kontrakter for utvinning av olje. President Omar Bongo

i Gabon hadde mottatt flere titalls millioner US\$ i kickbacks for gode oljeutvinningskontrakter gjennom mange år fra ELF (Martin 2000; Medard 2001). Flere hevder også at ELF støttet Idriss Deby sitt statskupp i Tsjad i 1990 nettopp for å sikre ELF en framtidig plass i landets oljeutvinning (De Giorgio 2000). En del av pengene gikk til kjøp av private slott, hus og leiligheter i Frankrike, Spania og Belgia for ELF's ledere. Store summer var også gitt til mellomledere og lobbyister for ELF (Heilbrunn 2005). Pengene kunne de bruke som de ville for å påvirke politiske beslutningstakere både hjemme og ute.¹¹

Dette indikerer at elementene i *Françafrique* har vært styrende for Frankrikes praktiske politikk vis-à-vis afrikanske land til langt ut på 1990-tallet.¹² Spørsmålet er om *Françafrique* fortsetter å styre fransk afrikapolitikk også under presidentene Chirac (1995–2007) og Sarkozy (2007–).

Frankrike i Afrika på 1990-tallet

Menneskerettigheter og liberal økonomisk politikk

Under hele den kalde krigen var Frankrikes støtte til sine tidligere kolonier ikke avhengig av om regimene var demokratiske eller om de førte en liberal økonomisk politikk. Det viktigste for Frankrike var å beholde sine strategiske allianser, fortsette sin stormaktspolitikk og samtidig representere et vestlig, kapitalistisk alternativ til amerikansk støtte for afrikanske statsledere (Hugon 2007; Verschave 2004: 10). Dette forandret seg raskt med den kalde krigens slutt. Noen måneder etter Berlinmurens fall, holdt Mitterand en tale under det fransk-afrikanske toppmøtet hvor han sa at fra nå av ville Frankrike kreve at afrikanske land som ønsket støtte fra Frankrike måtte innføre en demokratisk styreform.¹³

Talen til Mitterand i La Baule den 20. juni 1990 representerer det første tegnet på at *Françafrique* brytes ned. De fransk-afrikanske relasjonene representerte ikke lenger et vanntett vennskap. Mitterand stadfestet for alle afrikanske presidenter at fra nå av skulle fransk støtte være betinget av demokratisk styresett og respekt for menneskerettighetene. Talen var klar, men etterfølgende praksis viste at *Françafrique* satt lenger inne enn ordene i La Baule.

Noen ganger kunne det se ut som om gammelt vennskap var viktigere enn demokratisk styresett og respekt for menneskerettighetene. President Paul Biya i Kamerun har sittet ved makten siden 1982. Som personlig venn av både president Mitterand og president Chirac har han overlevd flere forsøk på statskupp, tre presidentvalg og lange perioder uten valg i det hele tatt. Den 10. april 2008 forandret Biya sågar grunnloven slik at han kan gjenvelges som president så mange ganger han ønsker (Radio France International 2008). Både politiske rettigheter og sivile friheter blir betegnet som meget begrenset i Kamerun (Freedom House 2006), og mange av president Biyas politiske motkandidater og intellektuelle har flyktet fra landet. Likevel har Kamerun gjennom hele 1990-tallet vært en av Frankrikes viktigste samarbeidsland i Afrika, og i år 2000 var Kamerun fortsatt Frankrikes nest viktigste bistandsmottaker i Afrika sør for Sahara (Canonne & Jacob 2004: 231).

Andre ganger kan det se ut som om tilgang til naturressurser teller mer enn respekt for demokrati og menneskerettigheter. Flere hevder for eksempel at kuppet som gjorde general Idriss Deby til president i Tsjad i desember 1990 var støttet av Frankrike, fordi Frankrike håpet at daværende ELF skulle få et godt fotfeste i Tsjads begynnende oljeutvinning. Frankrikes avhengighet av strategiske råvarer fra ulike afrikanske land er også stor. Frankrike importerer nesten utelukkende uran fra Niger og Gabon (Ministère de l'économie des finances et de l'industrie 2007b; Ministère de l'économie des finances et de l'industrie 2007a). Nesten all magnesium som brukes i Frankrike kommer fra Gabon, og Frankrike importerer aluminium for mer enn 100 millioner euro årlig fra Kamerun. Alle disse landene var tidligere franske kolonier som Frankrike nå er avhengig av å ha et godt forhold til. Verken Niger, Gabon eller Kamerun er kjent for å respektere demokrati og menneskerettigheter i stor grad.

Frankrikes (verbale) krav om respekt for menneskerettigheter og demokratisk styresett som betingelse

for fransk støtte, ble fulgt opp av neolibérale økonomiske krav framført av statsminister Balladur i Abidjan i september 1993. Heretter måtte afrikanske land som ønsket økonomisk støtte fra Frankrike tilfredsstille de samme liberale krav som Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet stilte (Charbonneau 2008: 75; Adjovi 2001: 430). Frankrikes krav om respekt for menneskerettigheter og privatisering av offentlige virksomheter som betingelser for fransk støtte, passet som hånd i hanske med andre donorerers kondisjonalitet for bistand og politisk støtte, men brøt helt med de spesielle, nære, personlige forbindelsene som styrte franske afrikarelasjoner tidligere. Etter at Félix Houphouët-Boigny, Elfenbenskystens første og til da eneste president, døde i desember 1993, gikk det kun noen få uker før Frankrike devaluerte CFA med 100 %.¹⁴ Dermed forsvant fransk støtte til den afrikanske eliten, som med den overestimerte og faste valutakursen til CFA hadde kunnet kjøpe importerte varer til en billig penge. Over natten ble Mercedes, champagne og ferier i Europa dobbelt så dyrt for den afrikanske eliten. Fram til da hadde i realiteten franske skattebetalere subsidiert luksusforbruket til afrikanere bosatt i CFA-land.¹⁵

Mange spådde at Houphouët-Boignys død ville bety slutten på *Françafrique* og den spesielle relasjonen som fantes mellom Frankrike og det frankofone Afrika (se f.eks. Bayart 1994: 44). Om Houphouët-Boignys død ikke betydde slutten på *Françafrique* umiddelbart, er det mye som tyder på at Frankrike ønsket å gå bort fra direkte, bilaterale og spesielle samarbeidsavtaler med det frankofone Afrika.

Frankrikes militære nærvær i Afrika

Frankrikes rolle som militær makthaver i afrikanske land begynte å slå sprekker på midten av 1990-tallet. Den største sprekken fikk det franske militæret under folkemordet i Rwanda i 1994. I forkant av folkemordet hadde Frankrike støttet den rwandiske regjeringen, ledet av president Juvénal Habyarimana, både militært og økonomisk (NcNulty 1999). Den 6. april 1994 ble presidentens fly skutt ned, Habyarimana døde, og folkemordet av tutsiene startet. Etter noen måneder med regelrett nedslaktning av flere hundretusener tutsier, lanserte Frankrike i juni 1994 en egen militær humanitær aksjon for å få slutt på folkemordet. Denne aksjonen, kalt *Operation Turquoise*, slo feil og ble sterkt kritisert både i Rwanda og i store deler av resten av verden (se f.eks. Destexhe 1995; Gregory 2000). Mange kritikere hevdet at Frankrike undergravde FN's egen styrke i Rwanda (UNAMIR) siden den franske aksjonen hadde et annet mandat enn FN-styrken og opererte på egen hånd. Andre vektla at Frankrike var altfor passive i Rwanda både før og under folkemordet.¹⁶ Selv om de franske styrkene visste om at sentrale bakmenn og organisatorer som stod bak folkemordet befant seg i den sonen Frankrike kontrollerte, unnlot Frankrike å foreta seg noe (se f.eks. Mamdani 2001). Frankrike visste for eksempel om at radiostasjonen *Mille-Collines* var flyttet til et område kontrollert av Frankrike. *Mille-Collines* var helt sentral i agiteringen til folkemordet og kringkastet informasjon om hvor tutsiene befant seg.¹⁷

På tross av massiv internasjonal kritikk av Frankrikes egenrådige innsats og manglende vilje til å følge multilateralt engasjement i Rwanda i 1994, utførte Frankrike under Jacques Chirac sin første presidentperiode fra 1995 til 2002, hele 26 bilaterale militære aksjoner i Afrika.¹⁸ Likevel er det ikke tvil om at Frankrike tapte prestisje, ære og reell innflytelse i det frankofone Sentral-Afrika etter den mislykkede *Operation Turquoise*. Det internasjonale samfunnet ser ikke lenger på Frankrike som et alternativ til supermaktenes interesser i Afrika. Få ser på Frankrike som en nøytral megler i afrikanske konflikter. På tross av de mange bilaterale militæraksjonene Frankrike utførte i årene etter 1994, mener jeg at den mislykkede *Operation Turquoise* i Rwanda i 1994 representerte startskuddet for en omlegging av det franske militære nærværet i Afrika.

Fransk militærstrategi i Afrika har helt siden kolonifrigjøringene rundt 1960 vært basert på to elementer: tilstedeværelse og intervensjon. Mellom 1960 og 1994 undertegnet Frankrike militære samarbeidsavtaler med 27 afrikanske land, hvorav kun tre (Zimbabwe, Seychellene og Ekvatorial-Guinea) ikke var tidligere franske kolonier (Charbonneau 2008). De militære samarbeidsavtalene

hadde ulikt innhold i forskjellige land, men innebar alltid en blanding av militær trening samt salg av våpen og ammunisjon.

I tillegg til disse samarbeidsavtalene signerte Frankrike også åtte rene forsvarsavtaler som innebar en forpliktelse for Frankrike om å støtte regimene både mot utenlandske militære angrep og mot innenlandske kuppforsøk og opprør.¹⁹ Forsvarsavtalene inneholdt alltid en klausul om fransk fortrinnsrett (av og til enerett) til å handle med spesifiserte, ettertraktede naturressurser som uran, helium, litium, olje og gass (Charbonneau 2008). I seks land opprettet Frankrike også militære baser hvor de fram til 1994 var stasjonert til enhver tid med mellom 6000 og 8000 franske soldater.²⁰ Fra disse seks basene har Frankrike intervenert ca. 110 ganger i ulike afrikanske land mellom 1960 og 2004 (Charbonneau 2008).

Intervensjonene har blitt foretatt enten for å forsvare franske interesser eller for å støtte de afrikanske presidentene mot angrep fra interne opprørere eller andre land. Noen ganger har intervensjonene vært raske, kortvarige og involvert bare noen få titalls soldater, som i Niger i november 1994 eller i Guineabukten noen dager i juli 2004. Andre ganger har intervensjonene involvert flere tusen franske soldater og vart i flere år som f.eks. «operasjon Licorne», som pågår i Elfenbenskysten siden 2002 med opp til 4000 soldater,²¹ og «operasjon Epervier» i Tsjad, som har pågått i Tsjad siden 1986 med nesten 1000 soldater.

I begynnelsen av 2008 jobbet franske byråkrater på spreng å få en ny stortingsmelding om fransk sikkerhetspolitikk og militærstrategi i havn før sommeren. Midt under dette arbeidet deklarte Sarkozy at Frankrike ville redusere sitt militære nærvær i Afrika og reforhandle både forsvarsavtalene og de militære samarbeidsavtalene (Sarkozy 2008). Den 17. juni 2008 offentliggjorde Sarkozy den nye stortingsmeldingen (Presidence de la Republique Française 2008). Den sier ikke direkte at avtalene skal reforhandles, men presiserer at antall militære baser i Afrika skal reduseres, at antallet franske soldater i Afrika skal skrumpe og at militære intervensjoner skal baseres på internasjonale avtaler (FN, NATO ...), eller regionale initiativ (EU, AU, SADC, ECOWAS ...).²² Ifølge meldingen skal det med andre ord bli slutt på at Frankrike foretar militære intervensjoner unilateralt på oppfordring fra sittende afrikanske presidenter eller for å forsvare egne interesser. Fra nå av skal Frankrikes politikk være fundert i en helhetlig, global utenrikspolitikk som ikke favoriserer tidligere franske kolonier i Afrika. Frankrike, skal ifølge Sarkozy, samkjøre sin politikk overfor Afrika mer med EU og «gå fra *Françafrique* til *Eurafrique*».

Fransk bistand til Afrika

Som vi har sett var Frankrikes bistand til Afrika høy på hele 1960-tallet. På 1970-tallet varierte bistanden mellom 0,58 % og 0,69 % av brutto nasjonal inntekt (BNI). På 1980-tallet derimot, sank den og representerte mellom 0,41 og 0,60 % av BNI. Selv om Frankrike på papiret fortsatt gav en større andel i bistand enn andre G7-land, karakteriserte mange den franske bistanden på 1960, -70- og -80-tallet som en *trompe-l'œil* (basert på en illusjon) (Hugon 2007: 59). Mer enn halvparten av den franske bilaterale bistanden til Afrika var i hele denne perioden bundet opp til gjenkjøp av franske varer og tjenester, og mye av bistanden var gitt som rentefrie lån heller enn som gaver. Geopolitiske vurderinger og tilgang til råvarer veide ofte tyngst når det gjaldt fransk bistands prioriteringer av land og tema (Meimon 2007).

Etter en kort periode med økende bistand på begynnelsen av 1990-tallet, startet en trend med stadig synkende andel av fransk BNI som gikk til bistand. I bunnåret 2001 var den franske bistanden nede i 0,31 % av BNI (Hugon 2007: 59). Da Chirac ble gjenvalgt som president for andre gang i mai 2002, var en av hans uttalte hovedprioriteter å øke den franske bistanden til 0,7 % av BNI innen utgangen av 2012 (Canonne & Jacob 2004). Under hele sin andre periode som Frankrikes president økte Chirac, «*l'Africain*», den franske bistanden. Samtidig sank andelen av fransk bistand som var bundet til gjenkjøp av franske varer og tjenester. Mens 52 % av fransk bilateral bistand var bundet opp til gjenkjøp av franske varer og tjenester i 1995, var andelen «bare» 21 % i 2000 (Actionaid 1995; Actionaid 2001). De siste årenes bistandsøkning har i stor grad gått til gjeldsslette og til økte bidrag til

multilateral bistand. Eksempelvis gikk 40 % av fransk bistand til gjeldsslette i 2003 (Herrgott & Mabilais 2006: 281), og den franske tildelingen til EUs utviklingsfond økte med 127 % fra 2002 til 2003 (Canonne & Jacob 2004: 231). Mer fransk bistand gjennom multilaterale kanaler, mindre og mindre bistand som bindes opp til gjenkjøp og en større del av bistanden til gjeldssanering, er tegn på at *Françafrique* er på hell.

Grunnlaget for videreføring av *Françafrique* var også blitt svekket ved Mitterands avgang i 1995 (og død i 1996) og Foccards avgang og død i 1997. Mange av de afrikanske presidentene som hadde nære venner i det franske toppbyråkratiet var enten døde av alderdom eller valgt bort i demokratiske valg i løpet av 1990-tallet. Med flere av de mest sentrale skikkelsene i *Françafrique* borte fra den politiske scenen, med en pågående etterforskning av ELF for korrupsjon og en uttalt politisk vilje til å styre sine relasjoner til Afrika etter noe annet enn gammelt vennskap og koloniale fortid, var tiden nå kommet til en byråkratisk og politisk reform av bistanden (Meimon 2007: 39). På slutten av 1990-tallet uttalte både den franske utenriksministeren, bistandsministeren og forsvarsministeren at underutvikling i fattige land representerte en stor sikkerhetstrussel for Frankrike (Charbonneau 2008: 86–87). Utenrikspolitikken og bistand ble nå offisielt sett på som to sider av samme sak. Bistandspolitikken ble lagt under utenriksdepartementet, og bistandsdepartementet ble nedlagt.²³ Frankrike opprettet en ny portefølje med bistandsmottakere i noe de kalte «prioriterte soner for solidaritet».²⁴ Landene i de prioriterte sonene var både tidligere kolonier og andre afrikanske land, heriblant Sør-Afrika, Angola og Kenya,²⁵ noe jeg tar som et tegn på at *Françafrique* svekkes.

Toppmøtene mellom Frankrike og afrikanske land

I 1973 arrangerte Frankrike for første gang et toppmøte mellom presidenter i tidligere franske afrikanske kolonier. Seks afrikanske presidenter og fire finansministere deltok, i tillegg til Frankrikes president Georges Pompidou.²⁶ Siden den gang har toppmøtet nesten blitt en årlig hendelse. Flere og flere har også blitt invitert til toppmøtet. Først kom en gruppe presidenter fra ikke-frankofone afrikanske land som observatører. Siden ble listen over inviterte presidenter utvidet til å gjelde nesten samtlige afrikanske land, hvor alle ble invitert på likt grunnlag og like rettigheter under møtet. På det 24. og foreløpig siste toppmøtet som ble avholdt i Cannes i 2007, deltok statsledere fra 49 afrikanske land.

Tre forhold relatert til toppmøtet i 2007 kan illustrere visse endringer i fransk afrikapolitikk. For det første gjelder det den utvidede deltagerlisten som nå inkluderer nesten hele Afrika, uavhengig av kolonial, språklig, kulturell og politisk bakgrunn. For det andre har toppmøtet endret navn fra «Sommet Franco-Africain» til «Conferance des chefs d'Etat d'Afrique et de France». Tidligere var Frankrike nevnt først, og det var det fransktalende Afrika det gjaldt. Nå er Afrika nevnt først, og møtene inkluderer alle afrikanske land. En tredje forskjell er at flere og flere EU- og FN-topper blir invitert. I 2007 ble EUs fungerende president Angela Merkel spesielt invitert som hovedforedragsholder. Fra å ha vært et toppmøte mellom en utelukkende fransk elite og deres venner i ulike afrikanske frankofone stater, er det nå blitt et møtested for alle afrikanske statsledere sammen med EU- og FN-topper, samt fransk politisk elite. Hvorvidt disse toppmøtene mellom Frankrike og afrikanske land vil fortsette eller om møtene i framtiden blir erstattet av EU-AU-toppmøter (Kairo i 2000; Lisboa i 2007), er foreløpig for tidlig å si noe sikkert om. Tegnene på multilateralisering av de fransk-afrikanske toppmøtene kan imidlertid tyde på at det siste blir tilfellet.

Sarkozy og *Françafrique*

Nicolas Sarkozy har erklært at han ønsker å avskaffe *Françafrique*. Hele hans valgkamp fokuserte på *rupture* (brudd). Under valgkampen proklamerte Sarkozy gang på gang at Frankrike måtte forholde seg til afrikanske land som en likeverdig partner og ikke som en tidligere kolonimakt. Han snakket varmt for et tettere økonomisk samarbeid mellom Frankrike og afrikanske land helt uavhengig av historiske bånd. Sarkozy la vekt på demokrati og åpenhet og markedsliberalistiske prinsipper som grunnlag for samarbeid og handel, ikke om gammelt vennskap og moralske forpliktelser (Sarkozy

2007b; Sarkozy 2008). Sarkozy hadde vært president i to måneder da han 26. juli 2007 holdt en tale for studenter og ansatte på universitetet i Dakar. Talen er allerede blitt historisk.

Kolonitiden er ikke ansvarlig for alle dagens problemer i Afrika. Det er ikke kolonitiden som gir Afrika de blodige borgerkrigene. Det er ikke koloniseringen som er ansvarlig for folkemordene som finner sted i Afrika. Diktatorene i Afrika finnes, uavhengig av kolonitiden. Kolonitiden er ingen årsak til fanatismen, korrupsjonen, sløseriet eller forurensningen i Afrika. [...] Afrikas svøpe er at afrikanerne aldri har entret historien ordentlig. Den rurale afrikaneren, som lever med sesongvariasjonene i harmoni med naturen slik han har gjort i tusenvis av år, kjenner ikke til noe annet enn repetisjon uten refleksjon. I dette universet hvor alt alltid gjentas er det ikke plass for menneskelige utfordringer eller ideer som fører til framskritt. I dette universet hvor naturen har styringen forblir mennesket ubevegelig i et immobilt miljø hvor alt ser ut til å være bestemt på forhånd. Mennesket vil dermed aldri kaste seg ut i framtiden. Ideen om å slutte å repetere seg selv og istedenfor gi seg i kast med nye utfordringer eksisterer ikke. Dette er, og la det sies av en venn av Afrika, Afrikas problem. Afrikas problem er å komme seg inn i historien. [...] Det Frankrike vil gjøre med Afrika er å ta realitetene innover seg. Det er å forholde seg til de politiske realiteter og ikke til de politiske myter. [...] Det Frankrike vil gjøre med Afrika er å forberede på at *Eurafrrique* blir ledende, denne viktige fellesskjebnen som venter Afrika og Europa (Sarkozy 2007a).

Talen ble mottatt med sjokk og vantro både av studentene i Dakar og av afrikanske intellektuelle på andre deler av kontinentet. Den senegalesiske anerkjente forskeren Demba Moussa Dembele skrev at Sarkozy var totalt ignorant overfor Afrikas historie (Dembele 2008: 79), mens hans filosof-kollega Mamoussé Diagne hevdet at Sarkozys tale var blottet for forståelse for afrikanernes livsvilkår (Diagne 2008: 111). Professor Mwatha Musanji Ngalasso sa talen var både paternalistisk, neokolonialistisk og uakseptabel (Ngalasso 2008: 268). Forfatter og professor Boubacar Boris Diop hevdet at selv om Sarkozy var relativt ung og uerfaren, legitimerer det ikke at han opptrer barnslig. Etter en meget kritisk analyse av talen, konkluderer Diop med at Sarkozy nok likevel ikke bare er barnslig, men at han i tillegg «er et null» (Diop 2008: 137, 146). Mens Sarkozys uttalte mål er å avslutte *Françafrique*, gjorde denne talen at enda flere tvilte på om han virkelig mente det.

Kritikerne fikk styrket sine argumenter noen måneder senere da Frankrike gav militær støtte til Tsjads president, Idris Deby, under kuppforsøket mot ham i februar 2008. Mange hevder at uten fransk støtte ville opprørene sannsynligvis klart å avsette Deby (The Africa Report 2009: 171; Bayart 2008; de Waal 2008). Freedom House gir Tsjad sitt aller dårligste skussmål for de politiske rettigheter og sivile friheter Deby tilbyr sitt folk (Freedom House 2007). FN rangerer Tsjad på 170. plass (av 177 rangerte land i verden) i sin måling av menneskelig utvikling (UNDP 2007).

Hvorfor støttet Frankrike diktatoren Deby under kuppforsøket i februar 2007?²⁷ Sarkozy ønsker at Frankrike skal bli en humanitær stormakt (se f.eks. Ministère des affaires étrangères 2009).²⁸ Et område hvor Frankrike har mulighet for å vise dette, er i Darfur. Frankrike har siden starten av dagens Darfur-krise i 2003 vært meget aktiv for å få FNs sikkerhetsråd til å vedta resolusjoner om Darfur og presset på for å opprette fredsbevarende styrker i området. Tsjad er en sentral aktør i Darfur-krisen. Opprørsgruppene i Tsjad har etter all sannsynlighet økonomisk og politisk støtte fra regjeringen i Khartoum.²⁹ Dersom opprørerne hadde klart å gjennomføre statskupp i N'Djamena i februar 2008, ville Tsjads nye president vært Khartoum-vennlig. Frankrike ville da få problemer med å bruke Tsjad som base for sitt hjelpearbeid overfor internt fordrevne i Darfur. Med dette som bakteppe kan vi forstå at Sarkozy valgte å støtte Deby på tross av hans grove brudd på menneskerettighetene. Frankrike ofret prinsippene om godt styresett og respekt for menneskerettighetene i Tsjad for å kunne fortsette sin rolle som humanitær stormakt i Darfur.³⁰

En annen grunn er problemene Sarkozy hadde med franskmennene i bistandsorganisasjonen Arche de Zoé. Arche de Zoé ble beskyldt for kidnapping av 103 barn i Tsjad, og ni franskmenn ble fengslet i

byen Abéché i november 2007. President Deby uttalte på CNN og BBC at dette var en skandale og at franskmennene skulle få sin rettmessige straff. De kunne risikere livsvarig fengsel inkludert flere års tvangsarbeid. Store anti-franske demonstrasjoner fant sted både i N'Djamena og Abéché. Sarkozy reiste egenhendig til N'Djamena i sakens anledning. Noen få uker før kuppforsøket mot Deby i februar 2008, forhandlet Frankrike fram en avtale med Tsjad om overlevering av de ansvarlige franskmennene. Hva Sarkozy hadde lovet Deby for at denne saken skulle løses så pass raskt er usikkert, men at den franske militære støtten til Deby under kuppforsøket mot ham en drøy måned senere kan ses i sammenheng med Arch de Zoe-affæren, er svært sannsynlig.

Tegn til endring?

Noen tegn til endringer bort fra den tradisjonelle Françafrique-politikken finnes imidlertid. Vi har sett at devalueringen av myntenheten CFA i januar 1994 kan ses på som et ledd i å redusere betydningen av Françafrique. Videre ble en rekke ikke-frankofone land i Afrika, som Sør-Afrika, Kenya og Angola, definert som «prioriterte soner for solidaritet» av Frankrike i 1998. En mindre og mindre andel av fransk bistand er også bundet opp til gjenkjøp av franske varer og tjenester. Frankrikes andel av bistanden som kanaliseres via multilaterale kanaler øker kraftig. De politiske toppmøtene som startet som møter utelukkende mellom fransk politisk elite og frankofone, afrikanske presidenter, inkluderer nå alle afrikanske presidenter og en rekke ledere fra FN og EU. Alt dette svekker Françafrique i den retningen Frankrikes offisielle politikk ønsker.

Under Sarkozy ser vi også enkelte tegn til at Françafrique er på hell. Det franske militære nærværet i Afrika minsker. Sarkozy har ennå ikke annonsert et nytt toppmøte for afrikanske presidenter. Kan det bety at Frankrike vil avslutte denne tradisjonen og heller bruke EU-AU-toppmøtene i framtiden? En klar indikasjon på at Françafrique avtar er at Sarkozy mottok Ellen Johnson Sirleaf, presidenten i det engelsktalende Liberia, som sin første afrikanske offisielle gjest. Både George Pompidou, François Mitterand og Jacques Chirac mottok Omar Bongo, Gabons president siden 1967, som deres selvsagte førstegjest etter de ble innsatt som presidenter i hhv. 1969, 1981 og 1995. Dette symbolske tegnet skal ikke undervurderes når vi ser hvor mye personlige bånd har betydd for fransk afrikapolitikk under hele Françafrique-perioden. Bongo er for mange selve symbolet på Françafrique.³¹

Helt konsekvent anti-Françafrique opptrådte Sarkozy imidlertid ikke overfor president Bongo. Bongo uttalte i et intervju med Radio France International at Sarkozy hadde personlig takket ham for gode råd han hadde fått av Bongo under valgkampen.³² Bongo omtalte i samme intervju tidligere president Chirac som «en bror», mens Sarkozy ble omtalt som «en venn», men også som en garçon.³³ Sarkozy kvitterte, muligens for Bongos tapte ære ved ikke å bli første gjest i Elysées-palasset og hans gode valgkampråd, på sin første tur til Gabon sommeren 2007, med å slette 50 mill. euro av Gabons gjeld til Frankrike (Monaghan 2007).

Frankrike ser ut til å akseptere at landets kulturelle innflytelse overfor tidligere kolonier ikke er mulig å opprettholde. Frankrike innser at de afrikanske presidentene som hadde startet sin politiske karriere som franske parlamentarikere under kolonitiden nå er døde. Det samme er de franskmenn de jobbet sammen med. De spesielle, nære og personlige båndene mellom den afrikanske og den franske eliten er dermed mye vanskeligere å opprettholde. «Den måten relasjonen mellom Frankrike og Afrika fungerte på før, forstås ikke av den oppvoksende generasjonen i Afrika, ei heller av offentligheten i Frankrike», sier Sarkozy, og uttaler at relasjonene må moderniseres (Sarkozy 2008).

Men det er ikke «den oppvoksende generasjon» som styrer alle tidligere franske kolonier. I et langt intervju med TV-kanalen France 24 i oktober 2007, uttalte Kameruns president Paul Biya (født 1933) at «for å være ærlig tror jeg at det kan være snakk om brudd i form, men ikke i innhold når det gjelder relasjonene mellom Frankrike og Kamerun».³⁴ Biya viste til fellesskap gjennom historien, felles språk og at Frankrike har bruk for afrikanske venner i FN-sammenheng da han argumenterte for fortsatt varme og tette forbindelser mellom president Sarkozy og ham selv. Når det gjelder Tsjad, sier det franske utenriksministeriet at «på grunn av historiske, språklige og militære bånd har Tsjad en veldig spesiell forbindelse med Frankrike, som anser Tsjad å være dens nærmeste og viktigste afrikanske

partner». ³⁵ Ingen av verdens sittende presidenter i dag har innehatt posisjonen lenger enn Omar Bongo (født 1935) i Gabon.

I den franske politiske offisielle retorikken sies det at tidligere franske kolonier i Afrika behandles etter samme prinsipper som andre land. Godt styresett og respekt for menneskerettighetene skal ligge til grunn for samarbeid og bistand til andre land. Franske økonomiske og/eller sikkerhetspolitiske interesser skal ligge til grunn for fransk internasjonalt engasjement (Joyandet 2009; Presidence de la Republique Francaise 2008).

I realpolitikken har vi sett at dette ikke alltid vinner fram. Mens det tidligere var det personlige nettverket mellom eliter i det fransktalende Afrika og Frankrike som styrte Frankrikes afrikapolitikk, ser vi nå en tendens til at fransk afrikapolitikk i praksis blir mer lik andre lands afrikapolitikk. Geopolitiske vurderinger og tilgang til (natur)ressurser veier ofte tyngre enn hensyn til menneskerettigheter og godt styresett. Land som kombinerer presidenter med lang fartstid med viktige naturressurser, er fortsatt meget sentrale for Frankrike. At dette er land hvor respekt for menneskerettigheter og godt styresett ikke kan sies å ha stor innenrikspolitisk prioritet, ser ikke ut til å forandre relasjonene til Frankrike. Muligens må vi vente til Paul Biya i Kamerun, Idriss Deby i Tsjad og Omar Bongo i Gabon dør før *Françafrique* også kan avgå ved døden.

Litteratur

Alle web-henvisninger er kontrollert 10. mars 2009.

Actionaid (2001) «Tied Aid and EU Competition Policy». Tilgjengelig på http://www.actionaid.org/docs/competition_policy.pdf

Adjovi, Roland (2001) «La politique Africaine de la France». Tilgjengelig på www.gov.diplomatie.fr

Allan, Tim & David Styan (2000) «A Right to Interfere? Bernard Kouchner and the new Humanitarianism», *Journal of International Development*, 12: 825–842.

Amin, Samir (1974) *Neo-colonialism in West Africa*. London: Penguin.

Asiimve, A. (2008) «Rwanda accuses France directly over 1994 genocide». Tilgjengelig på <http://www.ssrc.org/blogs/darfur/2007/08/02/cause-and-effect/>. Lesedato 21.08.2008.

Balmangin, Olivier (2000) «France falling short on quantity and strategy» i Judith Randel, Tony German & Deborah Ewing (red.) *The Reality of Aid 2000*. London: Earthscan (117–121).

Bayart, Jean-François (1989) *L'Etat en Afrique*. Paris: Fayard.

Bayart, Jean-François (1993) *The State in Africa*. London: Longman.

Bayart, Jean-François (1994) «Réflexions sur la politique africaine de la France», *Politique Africaine*: 41–50.

Bayart, Jean-François (2007) «Y a pas rupture, patron!», *Le Messenger*.

Bayart, Jean-François (2008) «Obscénité franco-tchadienne», *Le Monde*.

Benégas, Richard, Roland Marchal & Julien Meimon (2007) «France-Afrique. Sortir du pacte colonial», *Politique Africaine*, 105: 7–26.

Birmingham, David (1995) *Decolonization in Africa*. London: University College London Press.

Brana, Pierre & Bernard Cazeneuve (1998) «Rapport d'information par la mission d'information de la commission de la défense nationale et des forces armées et de la commission des affaires étrangères sur les opérations militaires menées par la France, d'autres pays et l'ONU au Rwanda entre 1990 et 1994». Paris: Assemblée Nationale.

Brunschwig, Henri (1982) «The Decolonization of French Black Africa» i Gifford, Prosser & William Roger Louis (red.) *The Transfer of Power in Africa. Decolonization 1940–1960*. New Haven: Yale University Press (211–224).

Burr, Millard & Robert Collins (2006) *Darfur: The Long Road to Disaster*. Princeton: Markus Wiener Publishers.

Bøås, Morten & Karin Dokken (2002) *Internasjonal politikk og utenrikspolitikk i Afrika sør for Sahara*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bøås, Morten & Kevin C. Dunn (2007) «African Guerrilla Politics: Raging against the Machine?» i Morten Bøås & Kevin C. Dunn (red.) *African Guerrillas: Raging against the Machine*. London: Lynne Rienner (9–37).

Canonne, Amélie & Gregory Jacob (2004) «Increases promised in 'freezing' climate» i Judith Randel, Tony German & Deborah Ewing (red.) *The Reality of Aid 2004*. London: Earthscan (230–234).

Charbonneau, Bruno (2008) *France and the New Imperialism*. Hampshire: Ashgate.

Davidson, Basil (1975) *Kan Afrika overleve?*. Oslo: Cappelen.

De Giorgio, Emmanuelle Moors (2000) «Pipeline to Disaster?», *African Business*.

de Waal, Alex (2008) «Making Sense of Chad». Tilgjengelig på <http://www.pambazuka.org/en/category/features/45872>

Dembele, Demba M. (2008) «Méconnaissance ou provocation délibérée?» i Makhily Gassama (red.) *L'Afrique répond à Sarkozy*. Paris: Philippe Rey (77–108).

Destexhe, Alain (1995) *Rwanda and Genocide in the Twentieth Century*. New York: New York University Press.

Diagne, Mamoussé (2008) «L'ignorance n'excuse pas tout» i Makhily Gassama (red.) *L'Afrique répond à Sarkozy*. Paris: Philippe Rey (109–125).

Diop, Boubacar B. (2008) «Françafrique: Le roi est nul» i Makhily Gassama (red.) *L'Afrique répond à Sarkozy*. Paris: Philippe Rey (135–146).

Dokken, Karin (2000) «Frankrike og Afrika ved tusenårsskiftet», *Internasjonal Politikk*, 58: 233–250.

Dozon, Jean-Pierre (2003) *Freres et sujets. La France et l'Afrique en perspective*. Paris: Flammarion.

Dryef, Zieb (2007) Bongo et la France, quarante ans de mauvais coups. *Rue 89*. Paris.

Fage, J.D. & W. Tordoff (2002) *A History of Africa*. London: Routledge.

France Diplomatie (2008a) Priorités stratégiques: Zone de solidarité prioritaire. Tilgjengelig på http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/actions-france_830/aide-au-5156/zone-solidarite_6119.html.

Lesedato 21.08.2008.

France Diplomatie (2008b) Les 22 premieres conferences des chefs d'etat de France et d'Afrique. Tilgjengelig på http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/B0100_-fiche22sommets.pdf. Lesedato 21.08.2008.

France 24 (2008) Talk de Paris: Paul Biya. Tilgjengelig på http://www.dailymotion.com/video/x3cycl_talk-de-paris-paul-biya-fr. Lesedato 29.12.2008.

Freedom House (2006) «Country Report – Cameroon». Freedom House.

Freedom House (2007) «Country Report – Chad». Freedom House.

Gregory, Shaun (2000) «The French Military in Africa: Past and Present», *African Affairs*, 99: 435–448.

Grimal, Henri (1985) *La decolonisation*. Bruxelles: Ed. Complexe.

Hansen, Ketil Fred (2009) «Frankrikes to ansikter i Afrika» i Sigrun Johnstad & Thorodd Ommundsen (red.) *Arena Afrika: Kappløp om makt og ressurser*. Oslo: Solidaritet Forlag (44–49).

Hansen, Ketil Fred (2003) «The Politics of Personal Relations. Beyond neopatrimonial practices in Northern Cameroon», *Africa*, 73: 24.

Heilbrunn, John (2005) «Oil and Water? Elite Politicians and Corruption in France», *Comparative Politics* 277–296.

Herrgott, Katia & Régis Mabilais (2006) «French Development Cooperation: Assistance Increase and Reform» i Committee, the reality of aid management (red.) *The Reality of Aid 2006*. London: Zed Books (281–284).

Hugon, Philippe (2007) «La politique économique de la France en Afrique», *Politique Africaine*: 54–69.

Joseph, Richard (1986) *Le mouvement nationaliste au Cameroun*. Paris: Karthala.

Joyandet, Alain (2009) Allocation du secretaire d'Etat charge de a cooperation et de la francophonie, M Alain Joyandet, devant les eleves de l'ecole polytechnique. Paris.

Leymarie, Philliph (2001) «Françafrique à l'ancienne», *Le Monde Diplomatique*.

Leymarie, Philliph (2008) «De N'Djamena à Kabul, opérations françaises secrètes», *Le Monde Diplomatique*.

Mamdani, Mahmood (2001) *When victims become killers: colonialism, nativism, and the genocide in Rwanda*. Kampala: Fountain Publ.

Martin, Guy (2000) «France's African policy in transition: disengagement and redeployment», *Colleccion edicion espesial* (97–119).

Martin, Phyllis M. (1998) «Beyond independence» i David Birmingham & Phyllis M. Martin (red.) *History of Central Africa since 1960*. London: Longman (1–19).

Mbembe, Achille (2007) «L'Afrique de Nicolas Sarkozy. Le viol souvent commence par le langage». Tilgjengelig på <http://www.ldh-toulon.net/spip.php?article2183>

Medard, Jean-François (2001) *Oil and War: ELF and «Françafrique» in the Gulf of Guinea*. Bordeaux, CEAN.

Mehler, Andreas (2008) «France in Search of a New Africa Policy», *Spiegel Online*.

Mehler, Andreas (2009) «Fransk Afrika-politikk: militarisert og omstridt» i Sigrun Johnstad & Thorodd Ommundsen (red.) *Arena Afrika: Kappløp om makt og ressurser*. Oslo: Solidaritet Forlag (40–43).

Meimon, Julien (2007) «Que rest-t-il de la coopération française?» *Politique Africaine*: 27–58.

Meredith, Martin (2006) *The State of Africa. A History of Fifty Years of Independence*. London: Free Press.

Ministère de l'économie des finances et de l'industrie (2007a) «Fiche signalétique Gabon og Les échanges commerciaux entre la France et le Cameroun en 2006». Tilgjengelig på <http://www.exporter.gouv.fr/exporter/>

Ministère de l'économie des finances et de l'industrie (2007b) «Le commerce extérieur entre la France et le Niger en 2006», tilgjengelig på <http://www.exporter.gouv.fr/exporter/>

Ministère des affaires étrangères (2009) «France and the World. Development Assistance and Humanitarian Action». Tilgjengelig på http://www.diplomatie.gouv.fr/en/france_159/france-in-the-world_6820/development-assistance-and-humanitarian-action_6908/index.html

Monaghan, Sarah (2007) «A Model for Africa», *Gabon Magazine*: 6–7.

NcNulty, Mel (1999) «The Militarization of Ethnicity and the Emergence of Warlordism in Rwanda, 1990–94» i Paul B. Rich (red.) *Warlords in International Relations*. New York: Palgrave (81–102).

Ngalasso, Mwatha M. (2008) «Je suis venu vous dire ... Anatomie d'un discours néocolonial en langue de caoutchouc» i Makhily Gassama (red.) *L'Afrique répond à Sarkozy*. Paris: Philippe Rey (263–300).

Person, Yves (1982) «French West Africa and Decolonization» i Prosser Gifford & William Roger Louis (red.) *The Transfer of Power in Africa. Decolonization 1940–1960*. New Haven: Yale University Press (141–172).

Presidence de la Republique Française (2008) «Le livre blanc. Défense et Sécurité Nationale». Paris: La Documentation Française

Radio France International (2007) «Omar Bongo: Président gabonais». Tilgjengelig på http://www.rfi.fr/actufr/articles/089_51647.asp. Lesedato 17.12.2008.

Radio France International (2008) «Constitution amended to open door for Biya's third term». Tilgjengelig på http://www.rfi.fr/actuen/articles/100/article_53.asp

Sarkozy, Nicolas (2007a) *Discours de Sarkozy à Dakar*. Dakar.

Sarkozy, Nicolas (2007b) «Mes objectifs en matière de politique internationale», *Politique Africaine*, 105: 149–152.

Sarkozy, Nicolas (2008) Speech to the Parliament of the Republic of South Africa. Cape Town.

Simensen, Jarle (2004) *Afrikas historie*. Oslo: Cappelen.

Skattum, Ingse (2006) «La francophonie subsaharienne: Afrique de l'Ouest, Afrique centrale, Djibouti» i John Kristian Sandaker, Karin Holter & Ingse Skattum (red.) *La francophonie – une introduction critique*. Oslo: Unipub (161–247).

Survie (2008) «Diplomatie, Business et Dictatures. L'Afrique prise au piège français». Paris: Survie.

The Africa Report (2009) «The Africa Report». Paris: Jeune Afrique .

UNDP (2007) «Human Development Report 2007/8». New York: UNDP.

Verschave, François-Xavier (2004) *De la Françafrique à la Mafrafrique*. Bruxelles: Tribord.

- 1 Deler av talen gjengis på norsk senere i denne artikkelen. Talen kan i sin helhet leses på www.elysee.fr. Mange afrikanske aviser flommet over av innlegg etter talen. Nettstedet www.ldh-toulon.net har samlet mange av reaksjonene publisert i aviser både i Europa og Afrika.
- 2 Mitterand hadde da både vært fransk innenriksminister og minister for det oversjøiske Frankrike.
- 3 Som svar på dette hjalp den franske koloniadministrasjonen i flere land franskvennlige afrikanere til å opprette politiske partier som ønsket et tett samarbeid med Frankrike. Det var som regel personer fra disse partiene som fikk makten i det fransktalende Afrika etter frigjøringene.
- 4 23. juni 1956 vedtok det franske parlamentet *Loi Cadre*, som ga franske kolonier flere fullmakter til å bestemme over interne politiske saker i egne land. Loven var utarbeidet av Gaston Defferre sammen med Félix Houphouët-Boigny, Elfenbenskystens president fra 1960 til 1993 (Grimal 1985).
- 5 I 1959 delte Frankrike CFA i to ulike soner, én for Vest-Afrika og én for Sentral-Afrika. Begge sonene fortsatte etter frigjøringene med samme paritet som under kolonitiden (2 franske frs = 100 CFA), men på tross av lik verdi kunne man ikke bruke fra CFA fra Vest-Afrika i Sentral-Afrika og *vice versa*. Frankrike skiftet også navn på CFA fra det felles *Communauté française d'Afrique* til *Coopération financière en Afrique centrale* (CFA) for Sentral-Afrika og *Communauté financière africaine* (CFA) for Vest-Afrika (Skattum 2006: 178).
- 6 Frankrike brukte gjennom hele 1960-tallet aldri mindre enn 0,67 % av sin BNI på bistand. Enkelte år var den godt over 1 % med en absolutt topp på 1,36 % i 1961 (Herrgott & Mabilais 2006: 280; Balmangin 2000: 118).
- 7 Senegal, Mauretania, Mali, Elfenbenskysten, Niger, Benin, Togo, Kamerun, Tsjad, Den Sentralafrikanske Republikk, Kongo og Gabon ble alle selvstendige fra Frankrike i løpet av 1960, de aller fleste av dem i august. I Afrika sør for Sahara var det kun Madagaskar og Guinea som ble frie tidligere (begge 1958), mens Djibouti ble selvstendig først i 1977.
- 8 Dette vennskapet var svært nært og ble av mange betegnet som selve kjernen i *Françafrique*. Det sies at Foccart ringte til Houphouët-Boigny hver onsdag til fast tid i mange år. Da Foccart døde i 1997, skrev newsmagasinet *Jeunes Afrique* at med hans død, døde også Frankrikes spesielle relasjoner til afrikanske statsledere. (Se f.eks. Meredith 2006).
- 9 Bayarts konsept om assimileringen av eliter gjelder både mellom eliter i Frankrike og landets tidligere kolonier, men også ulike typer eliter internt i ulike afrikanske land.
- 10 *Fric* er fransk slang for penger, og *Françafrique* uttales tilnærmet likt som *France-a-fric*.
- 11 Under ELF-skandalen fusjonerte ELF med oljeselskapet TotalFina, men forsvant fra navnet i mai 2003 da TotalFinaElf ble forandret til bare Total mens rettsaken mot ELF pågikk.
- 12 At personlige, nærmest private relasjoner også styrer i deler av det post-koloniale Afrika, har jeg vist tidligere (Hansen 2003).
- 13 Morten Bøås og Kevin Dunn har påpekt at USAs krig mot terror etter 11. september 2001

reverserte geopolitikken tilbake til kald krigsstadiet, hvor afrikanske allierte stater fikk økonomisk og politisk støtte uavhengig av grad av demokratisk styresett og respekt for menneskerettighetene (Bøås & Dunn 2007).

- 14 Houphouët-Boigny døde 7. desember 1993, og CFA fikk en verdi på 100 CFA = 2 fransk franc til 100 CFA = 1 fransk franc ved midnatt mellom 11. og 12. januar 1994.
- 15 Fra 1. januar 1999 ble franc erstattet av euro, og 1 euro fikk en fast paritet til CFA med 1 euro = 656 CFA franc.
- 16 Det at Frankrike ikke foretok seg noe under statskuppet i Elfenbenskysten julaften 1999, der den demokratisk valgte presidenten Bédié ble styrtet av General Gueï, ble derimot sett på som et klart tegn på endring i fransk militær strategi i Afrika (Fage & Tordoff 2002: 556–557). De neste årene holdt Frankrike fast ved sin ikke-intervensjonistiske linje i det meget ustabile Elfenbenskysten. Da president Gbagbo angrep en fransk militærleir nord i landet i november 2004, svarte imidlertid Frankrike med å destruere hele Elfenbenskystens flyvåpen. Forholdet mellom Elfenbenskysten og Frankrike ble etter dette svært dårlig (Mehler 2009).
- 17 Frankrike har aldri akseptert at de var delskyldige i folkemordet i Rwanda (Branan & Cazeneuve 1998), selv om dette er påpekt av en rekke forskere og NGOer, nå sist i august 2008, av en uavhengig kommisjon om Frankrikes rolle i folkemordet i Rwanda (Asiimwe 2008).
- 18 Dette er enda flere enn Frankrike utførte i perioden 1962–1995 hvor de utførte 19 bilaterale militære intervensjoner (Gregory 2000: 438).
- 19 Forsvarsavtaler ble signert med Gabon (1960), Den Sentralafrikanske Republikk (1960), Elfenbenskysten (1961), Togo (1963), Kamerun (1974), Senegal (1974), Djibouti (1977) og Komorene (1978) (Charbonneau 2008: 60).
- 20 Dakar, Port Bouet (utenfor Abidjan), Libreville, N'Djamena, Djibouti og Bangui. Basen i Bangui stengte i 1998. Basene i Port Bouet og N'Djamena skal stenges så snart Frankrike finner det forsvarlig.
- 21 I mars 2008 ble styrken redusert til 1800 soldater, og Sarkozy annonserte at den franske militære basen i landet skal legges ned, uten å presisere tidspunkt for dette.
- 22 EU – Den europeiske union; AU – Den afrikanske union; SADC – Southern African Development Community; ECOWAS – Economic Community of West African States.
- 23 Bistandsdepartementet i Frankrike ble nedlagt 1/1–1999, men posten som bistandsminister bestod og finnes fortsatt. I 2004 vurderte den norske regjeringen å gjøre noe lignende: å nedlegge NORAD og innordne bistanden fullstendig under Utenriksdepartementet. Intern motstand både i UD og NORAD gjorde at dette ikke skjedde.
- 24 Noe lignende hadde Norge med sine «hovedsamarbeidsland».
- 25 For en oppdatert liste over hvilke land som inkluderes se France Diplomatie (2008a).
- 26 På det første møtet i Paris i 1973 deltok følgende seks presidenter: Houphouët-Boigny fra Elfenbenskysten, Bongo fra Gabon, Lamizana fra Øvre Volta (nåværende Burkina Faso), Diori fra Niger, Bokassa fra Den Sentralafrikanske Republikk og Sengor fra Senegal. Alle hadde nære venner i fransk toppbyråkrati og/eller politikk, og alle var sentrale i *Françafrique*. Kilde: France Diplomatie (2008b).
- 27 For en grundigere diskusjon av dette spørsmålet se (Hansen 2009)
- 28 Ved å velge grunnleggeren og den tidligere generalsekretæren til Leger Uten Grenser, Bernard Kouchner, som utenriksminister, indikerer Sarkozy også en slik prioritering. Om Kouchners humanitarisme se (Allan & Styran 2000).
- 29 Den sudanske regjeringen nekter for at de støtter opprørerne i Tsjad. Flere opprørsgrupper hevder imidlertid at de får militær trening og våpen fra regimet i Khartoum, og det er hevet over enhver tvil at gruppene oppholder seg i Sudan når de ikke er aktive i Tsjad. Motsatt får etter all sannsynlighet opprørsgrupper i Darfur (bl.a. JJE) støtte fra Deby og hans regime (Burr & Collins 2006; The Africa Report 2009).
- 30 Onde tunger har hevdet at Sarkozy ikke var helt ved sine fulle fem da han den 2. februar bestemte at Frankrike skulle støtte Deby. Det var nemlig samme dag han giftet seg med Carla Bruni. Uansett,

Sarkozy hadde dagen før uttalt til fransk presse at om nødvendig var «Frankrike klar til å utføre sin plikt i Tsjad» (Leymarie 2008).

- 31 Han ble president som 32-åring i 1967 og har beholdt makten siden. Ingen andre sittende presidenter i verden i dag har beholdt makten like lenge. Bongo etablerte personlige vennskap med alle franske presidenter fra Charles de Gaulle til Jacques Chirac. Bongo og hans familie eier 33 eiendommer bare i Frankrike. Hans karakteristikk av de tette båndene mellom Frankrike og afrikanske land og deres gjensidige avhengighet er ofte sitert: «Afrika uten Frankrike er som en bil uten sjåfør, men Frankrike uten Afrika er som en bil uten bensin», se f.eks. (Dryef 2007).
- 32 Intervjuet kan høres på http://www.rfi.fr/actufr/articles/089/article_51647.asp (Radio France International 2007, nedlastet 17.12.08).
- 33 Å være «en bror» er mye nærmere og representerer større grad av forpliktelser og langsiktighet enn å være «en venn». En *garçon* er betegnelse på en yngre mann uten spesielt mye erfaring. Det brukes også om servitører på kafé og kan symbolisere en som er klart underlegen.
- 34 *Talk de Paris, France 24*. Intervju med Paul Biya, 26. oktober 2008. Hele intervjuet (34 minutter) er tilgjengelig på http://www.dailymotion.com/video/x3cycl_talk-de-paris-paul-biya-fr (nedlastet 29.12.2008).
- 35 http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files_156/chad_190/france-and-chad_5738/index.html (nedlastet 18.12.08).